

การจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: กรณีศึกษางานสมโภชเจ้าแม่โตะโมะ เมืองสุไหงโก-ลก จังหวัดนราธิวาส

Cultural tourism management: A case study of the Chao Mae Tomo festival, Su-ngai Kolok town, Narathiwat province

ปัญญา เทพสิงห์* และ เก็ดตวา บุญปราการ

Punya Tepsing* and Kettawa Boonprakarn

ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ สงขลา 90112

Department of General Education, Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University, Songkhla 90112, Thailand

ARTICLE INFO

Article history:

Received 19 November 2015

Received in revised form 21 October 2016

Accepted 2 November 2016

Keywords:

Chao Mae Tomo, community engagement, religion tourism, tourism management

ABSTRACT

The objectives of this study were to explore the history of the Chao Mae Tomo Festival and to investigate cultural tourism management through a case study of the celebrations of Chao Mae Tomo. Data for this qualitative study were collected from related documents, the field, observations, and in-depth interviews with 25 informants consisting of organizing committee members, participants from the community, and tourists. Descriptive data analysis was performed. The study found that the celebrations of Chao Mae Tomo originated from the people's faithfulness to Chao Mae's miracle power that occurred at the Tomo Gold Mine before World War II. Since then, traditional celebrations have been held annually for 63 consecutive years even though Sungai Kolok has been affected by unrest. This reflects the efficiency of the management system. The study on the management found that the planning of the celebration emphasizes safety and proactive advertising to Malaysian tourists. Many types of activities are planned. Different ethnic groups of Chinese consisting of Hakka, Teochew, Hokkien, and Hainan take turns to manage the celebrations. The present management team is Teochew. Responsibilities are assigned to each section with a head who recruits his own staff members; some are hired while others are volunteers. In directing his team, the head avoids personal judgments but uses persuasion rather than threatening or blaming team members. The head does not use power but always refers to Chao Mae's power. For coordination, the focus is placed on the surrounding communities and on the government and private organizations, especially for security. In addition, participants in the celebrations who are from different religions and nations contribute diversity to the Chao Mae Tomo celebrations that helps to stimulate the economy and unity in society.

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นมาของเจ้าแม่โตะโมะ และการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษางานสมโภชเจ้าแม่โตะโมะ โดยวิธีเชิงคุณภาพจากข้อมูล

เอกสารและภาคสนาม ทำการสังเกต การสัมภาษณ์เชิงลึกคณะกรรมการจัดงาน ผู้ร่วมงานในชุมชน นักท่องเที่ยวรวมทั้งสิ้น 25 คน แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์เชิงพรรณนา ผลการศึกษาพบว่า งานสมโภชเจ้าแม่โตะโมะเกิดขึ้นจากความเลื่อมใสศรัทธาต่ออำนาจปาฏิหาริย์ของเจ้าแม่ เมื่อครั้งทำเหมืองทองโตะโมะ

* Corresponding author.

E-mail address: punya.t@psu.ac.th

ก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง หลังจากนั้นเกิดประเพณีเฉลิมฉลองเพื่อรำลึกอย่างต่อเนื่อง แม้เมืองสุโขทัย-โก-ลกได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความไม่สงบแต่ก็จัดงานทุกปีปัจจุบันเป็นปีที่ 63 สะท้อนถึงการมีระบบจัดการที่ดี การศึกษาการจัดการพบว่า การวางแผนงานเน้นความปลอดภัย ประชาสัมพันธ์เชิงรุกยังกลุ่มเป้าหมายนักท่องเที่ยวชาวมาเลเซียเป็นหลักวางแผนกิจกรรมเพื่อจุดใจหลายลักษณะ การจัดสรรบุคคลเพื่อบริหารใช้วิธีหมุนเวียนจากบุคคลเชื้อสายจีนกลุ่มต่างๆ จากฮากกา แต่จิว ฮกเกี้ยน ไหลหล่า ปัจจุบันเป็นชุดแต่จิว ทำการแบ่งหน้าที่ฝ่ายต่างๆ แต่ละฝ่ายมีหัวหน้า ส่วนสมาชิกให้ระดมหากันเอง บ้างเป็นลูกจ้างประจำ บ้างมาด้วยสมัครใจ การอำนวยความสะดวกการใช้ความรู้สึกส่วนตัว เจริญให้ชวนคิดมากกว่าข่มขู่หรือตีเตือน ไม่มีการใช้อำนาจ แต่มีกมอบอำนาจไปยังเจ้าแม่เสมอ การประสานงานมุ่งชุมชนโดยรอบ รวมทั้งหน่วยงานรัฐและเอกชนโดยเฉพาะฝ่ายความมั่นคง นอกจากนี้เป็นคนต่างศาสนา คนต่างชาติ ทำให้งานสมโภชเจ้าแม่ไต่ะเต็มไปด้วยกลิ่นอายของความแตกต่างที่หลากหลาย ช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจและความสามัคคีในสังคม

คำสำคัญ: เจ้าแม่ไต่ะโมะ การมีส่วนร่วมของชุมชน การท่องเที่ยวเชิงศาสนา การจัดการท่องเที่ยว

บทนำ

วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่สังคมสร้างขึ้นให้เป็นข้อตกลงร่วมกัน มีระเบียบเดียวกัน สามารถถ่ายทอดและเรียนรู้ เพื่อความเข้าใจและสื่อความหมายร่วมกันได้ วัฒนธรรมจึงมีประโยชน์ต่อการใช้ชีวิตประจำวันในสังคม วัฒนธรรมแยกออกเป็นสองประเภทคือ วัฒนธรรมด้านวัตถุหรือจับต้องได้ เป็นต้นว่าบ้านเรือน วัด ศาลเจ้า ศิลปะ สิ่งประดิษฐ์ต่างๆ และวัฒนธรรมที่เป็นสัญลักษณ์หรือจับต้องไม่ได้ เช่น ความเชื่อ ภาษาศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี (อมรา, 2549) ปัจจุบันสังคมไทยเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้วัฒนธรรมในชีวิตประจำวันเปลี่ยนไปด้วย ไม่ว่าวัฒนธรรมประเภทใดจึงต้องมีระบบจัดการที่ดี มิฉะนั้นอาจเสื่อมสลายไปจากสังคม บริบทสิ่งแวดล้อมของแหล่งวัฒนธรรมถือเป็นกลไกหลักของการสืบทอด คนในพื้นที่มีบทบาทต่อการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม เหตุนี้ในร่างกฎบัตรประเทศไทยว่าด้วยการบริหารจัดการแหล่งมรดกวัฒนธรรม (เสาวลักษณ์, 2553) จึงได้ระบุถึงมรดกวัฒนธรรมว่า เป็นสมบัติของทุกคนในชาติ ชุมชนและประชาชนในท้องถิ่นมีสิทธิและหน้าที่ในการมีส่วนร่วม และ

บริหารจัดการมรดกวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเฝ้าระวังตรวจสอบ มิให้แหล่งวัฒนธรรมถูกทำลาย ทำให้เสื่อมค่าหรือไร้ประโยชน์ ปัจจุบันแหล่งมรดกวัฒนธรรมมักใช้ประโยชน์ด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เอื้อต่อภาครัฐกิจและคนในชุมชน บุญเลิศ (2548) เห็นว่าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมควรประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยว สภาพแวดล้อม ธุรกิจการท่องเที่ยว ตลาดการท่องเที่ยว การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น และการสร้างจิตสำนึกของผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว งานสมโภชเจ้าแม่ไต่ะโมะจัดเป็นมรดกวัฒนธรรมท้องถิ่นที่แสดงถึงศักยภาพของคนในพื้นที่ แม้ว่าจังหวัดชายแดนภาคใต้จะมีปัญหาความไม่สงบอย่างต่อเนื่อง แต่คนร่วมงานก็มีจำนวนมากทุกปี ดังที่หัวหน้าฝ่ายประชาสัมพันธ์ศาลเจ้าแม่ไต่ะโมะกล่าวถึงสถิติของผู้ร่วมงานโดยเฉลี่ยแต่ละปีมีประมาณ 50,000 คน โดยรวมถึงชาวต่างชาติ เช่น มาเลเซีย อินโดนีเซีย สิงคโปร์ จีนฮ่องกง เป็นการสร้างรายได้แก่ผู้ประกอบการและกระตุ้นเศรษฐกิจแก่จังหวัดเป็นอย่างดี (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 26 เมษายน 2558)

มรดกวัฒนธรรมถือเป็นทุนที่ไม่ต้องลงแรงหากสามารถก่อให้เกิดมูลค่าเมื่อมีการจัดการที่ดี การจัดการวัฒนธรรมเป็นแหล่งท่องเที่ยวจึงสำคัญ ทำให้คนในชุมชนเห็นคุณค่าสามารถสร้างความเข้มแข็งแบบพึ่งตนเอง ปัจจุบันรัฐบาลไทยได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเมืองชายแดน เพราะจะเป็นปัจจัยกระตุ้นเศรษฐกิจ โดยกำหนดยุทธศาสตร์ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่หลากหลายและเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้านเพื่อรองรับประชาคมอาเซียน (สำนักบริหารยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัดชายแดนภาคใต้, 2555) ตามแผนปฏิบัติการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2558-2560 ได้สร้างกลยุทธ์โดยส่งเสริมให้ทุกศาสนาเข้มแข็ง พื้นฟูศาสนาและวัฒนธรรม ด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชน ส่งเสริมสังคมพหุวัฒนธรรม และพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ (อภิรักษ์, 2558)

เมืองชายแดนไทย-มาเลเซียหลายแห่งขานรับนโยบายจัดกิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่องและดึงดูดใจ เพื่อสนองความพอใจของนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะชาวมาเลเซีย สิงคโปร์ ตัวอย่างเช่น งานสงกรานต์ในอำเภอเบตง จังหวัดยะลา งานไหว้พระหมื่น และงานกินเจของวัดเขาบุปผาง ในอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา งานสมโภชเจ้าแม่ไต่ะโมะ ในอำเภอสุโขทัย-โก-ลก เป็นต้น กาญจน และศรีนยา (2555) ระบุว่า การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมควรสร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยว มีการวางแผน การประเมินผลกระทบและ

ศักยภาพ รวมถึงการจัดการโครงสร้างองค์กร และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ กล่าวคือแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมต้องมีการจัดการเพื่อรักษาไว้ ขณะเดียวกันก็ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวได้มากที่สุด ปิ่นรัฐ (2552) ได้แบ่งแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมออกเป็นหลายลักษณะ เช่น แหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์ แหล่งที่มีวัฒนธรรมเป็นเอกลักษณ์เด่นชัด แหล่งที่มีสถาปัตยกรรมเป็นเอกลักษณ์ แหล่งพิพิธภัณฑสถานที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม แหล่งจัดเทศกาลทางวัฒนธรรม เมื่อพิจารณาแหล่งจัดงานเทศกาลทางวัฒนธรรมปัจจุบันพบว่า ความสำเร็จของเทศกาลขึ้นอยู่กับการจัดการที่ดีและความรู้สึกเป็นเจ้าของของคนในชุมชน ดังผลการศึกษาของอนุชา และคณะ (2555) ที่พบว่า เทศกาลงานประเพณีส่วนใหญ่เป็นงานประจำท้องถิ่นที่สืบทอดกันมา ยาวนาน งานเทศกาลมักมีกิจกรรมที่ปลูกจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่นเห็นความสำคัญด้านประวัติศาสตร์ และศิลปวัฒนธรรมของตน หากคนในชุมชนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของ และภาคภูมิใจจะเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดงานเต็มที่ การศึกษาของพัชรีย์ (2557) ที่พบว่า กลไกการจัดการทางสังคมในงานประเพณีแห่งเจ้าพ่อเจ้าแม่ปากน้ำโพ มีการกระจายความรับผิดชอบเพื่อให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการจัดงาน โดยแต่งตั้งคณะกรรมการจัดงาน มีการประสานงานกับหน่วยงานของรัฐบาลและพ่อค้าประชาชนในชุมชน จัดประชุมคณะกรรมการจัดงานเพื่อระดมความคิดเห็นจากทุกฝ่าย มีการวางแผน การจัดหางบประมาณ และสรรหาผู้สนับสนุนในการจัดงาน ยังมีงานวิจัยของ Raj (2006) ที่ศึกษาผลกระทบของงานเทศกาลต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยชี้ให้เห็นว่า การจัดเทศกาลส่งผลต่อการพัฒนาความมั่นคงทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ และการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแก่ชุมชนเจ้าของแหล่ง ปัจจุบันผู้จัดเทศกาลนิยมนำเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมเข้าร่วมในการจัดกิจกรรมประจำปี เพื่อดึงดูดผู้เข้าชม และสร้างภาพลักษณ์ทางวัฒนธรรมของเมืองหรือที่ตั้งของชุมชน นอกจากนี้ยังชี้ถึงนักวิจัยจำนวนมากที่ให้ข้อสรุปคล้ายกันว่า ชุมชนท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวผ่านงานเทศกาล

งานสมโภชเจ้าแม่โตะ โมะจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ที่มีชื่อเสียงมากในเมืองชายแดนภาคใต้ จัดขึ้นเป็นประจำทุกปีในอำเภอสุโขทัย จังหวัดนราธิวาส จากสถานการณ์ที่เปลี่ยนไปส่งผลต่อวัฒนธรรมของชุมชนไม่น้อย สุโขทัย เป็นเมืองหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เกิดเหตุรุนแรงใน

ย่านการค้าโดยรอบศาลเจ้า มีเหตุลอบวางระเบิดโรงแรม ร้านค้าส่งผลกระทบต่อท่องเที่ยว ก่อนปี 2547 เมืองสุโขทัย-ลพบุรี โรงแรมจำนวนมาก เศรษฐกิจก็ตกคร่ำด้วยนักท่องเที่ยวที่มาร่วมงาน อย่างไรก็ตามหลังปีดังกล่าวงานสมโภชก็ไม่ได้ยกเลิกยังคงจัดต่อเนื่องทุกปี ซึ่งปัจจุบันนับเป็นปีที่ 63 ขณะที่เทศกาลตรุษจีนในบางปีเคยหยุดจัดแล้ว การจัดงานทุกปีก็ยังไม่มีความรุนแรงระหว่างงาน แม้ตกเป็นเป้าหมายหลายครั้ง (นักข่าวภูมิภาคชายแดนใต้, 2556) ความสำเร็จของการจัดงานสมโภชแต่ละครั้ง ขึ้นกับประชาชนในท้องถิ่นที่ต่างมีส่วนร่วม และรับผิดชอบเพื่อให้งานเกิดขึ้น สามารถสืบทอดเป็นประเพณีต่อไป ดังที่ณัฐพงศ์ (2558) ผู้ว่าราชการจังหวัดนราธิวาสกล่าวว่า การจัดงานสมโภชเจ้าแม่โตะ โมะแสดงถึงความภูมิใจมรดกวัฒนธรรมท้องถิ่น ไม่หวั่นไหวแม้มีความเสี่ยง แต่พร้อมที่จะปกป้อง หามาตรการรักษาความปลอดภัยอย่างเข้มงวด เพื่อให้งานสมโภชเจ้าแม่โตะ โมะคงอยู่ตลอดไป ผู้ศรัทธาต่อองค์เจ้าแม่โตะ โมะจึงต่างร่วมพลังขับเคลื่อนให้จัดงานสมโภชอย่างต่อเนื่อง จากงานประเพณีซึ่งจัดขึ้นทุกปี มีพ่อค้าแม่ค้า ประชาชน องค์กรรัฐและเอกชนสนับสนุน จำนวนนักท่องเที่ยวเข้าร่วมกิจกรรมมีสม่ำเสมอ โดยเฉพาะชาวมลายูเซียมีถึงร้อยละ 60 ย่อมสะท้อนถึงระบบการจัดการที่ดี และการยกระดับของงานสมโภชที่ถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมร่วมกัน เหตุนี้ผู้วิจัยจึงศึกษาการจัดการงานสมโภชเจ้าแม่โตะ โมะ เพื่อนำผลการศึกษามาใช้เป็นแนวทางให้ผู้เกี่ยวข้องพัฒนาเมืองชายแดน ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้ยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) ความเป็นมาของเจ้าแม่โตะ โมะ และ 2) การจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมกรณีศึกษางานสมโภชเจ้าแม่โตะ โมะ

แนวคิดที่ใช้วิเคราะห์

แนวคิดที่ใช้วิเคราะห์การจัดการแหล่งท่องเที่ยว ผู้วิจัยใช้แนวคิดของ Fayol (1984) ที่กล่าวถึงการจัดการว่า ควรประกอบด้วย การวางแผน การจัดองค์กร การสั่งการ การประสานงาน และการควบคุม และ Koontz and Wehrlich (2008) ที่กล่าวว่า การจัดการประกอบด้วย การวางแผน การจัดองค์กร การจัดสรรบุคคล การอำนวยการ และการควบคุมดูแล ด้วยเหตุที่แนวคิดการจัดการของ Fayol (1984) มีลักษณะสากล

มีอิทธิพลต่อการขยายความของนักคิดคนอื่นๆ แนวคิดของเขาสามารถนำมาดัดแปลงได้ ขึ้นอยู่กับจะนำไปใช้ประโยชน์ในด้านใด โดยเฉพาะกับสถานการณ์ที่มีคนมารวมกันจำนวนมากๆ (โสภณ, 2555) จึงเห็นความเหมาะสมที่จะเลือกแนวคิดนี้มาปรับใช้กับการศึกษาการจัดการแหล่งสมโภชเจ้าแม่โตะโมะ นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยของชลเขตต์ (2557) ที่ใช้แนวคิดของ Fayol (1984) มาเป็นกรอบศึกษาเรื่องการบริหารจัดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวค่ายกรมหลวงชุมพร อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี อย่างไรก็ตามผู้วิจัยมิได้ใช้แนวคิดของ Fayol (1984) เพียงแนวคิดเดียว แต่นำมาผนวกกับแนวคิดของ Koontz and Wehrich (2008) และปรับเหลือเพียงสี่องค์ประกอบ ได้แก่ การวางแผน การจัดสรรบุคคล การอำนวยความสะดวก และการประสานงาน ทั้งนี้เพราะองค์การศาสนาแตกต่างจากองค์กรอื่นๆ ซึ่งยึดหลักศรัทธาในการบริหารจัดการมากกว่าอำนาจตามตำแหน่งหน้าที่ ประกอบกับการประเมินความเหมาะสมตามลักษณะข้อมูล

วิธีดำเนินการวิจัย

วิจัยนี้ดำเนินการศึกษาด้วยระเบียบวิธีเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยเก็บข้อมูลทั้งจากเอกสาร เช่น บันทึกประวัติศาสตร์ของเมืองสุโขทัย-ลกซึ่งถูกรวบรวมไว้ที่สำนักเทศบาลเมือง ป้ายบอกประวัติในศาลเจ้า หนังสือประวัติ วัดทิพย์ ฯลฯ และข้อมูลภาคสนามในเมืองสุโขทัย-ลก เพื่อทำการสังเกตเกี่ยวกับพิธีกรรมแบบมีส่วนร่วม ทำการสัมภาษณ์เชิงลึกโดยแนะนำตนเองและชี้แจงจุดประสงค์ของการเก็บข้อมูล ในช่วงการจัดงานสมโภชเจ้าแม่โตะโมะ ระหว่างวันที่ 6-12 พฤษภาคม 2558 กับบุคคลที่เกี่ยวข้องทั้งก่อนและหลังการจัดงานสมโภช ผู้ให้ข้อมูลหลักเป็นคณะกรรมการจัดงานสมโภชจำนวน 8 คน โดยใช้วิธีเจาะจงผู้ที่ยินดีให้ข้อมูลและเป็นกรรมการจัดงานไม่ต่ำกว่าห้าปีต่อเนื่อง ผู้ให้ข้อมูลรอง ได้แก่ ประชาชนในพื้นที่ที่มาร่วมงานจำนวน 7 คน นักท่องเที่ยวแสวงบุญต่างถิ่นชาวไทย จำนวน 6 คน ชาวต่างประเทศ จำนวน 4 คน ผู้ให้ข้อมูลเหล่านี้เลือกโดยวิธีบังเอิญ จากผู้ที่เคยเข้าร่วมงานไม่น้อยกว่าสามครั้งและเป็นผู้ที่เต็มใจให้ข้อมูล เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง โดยตั้งแนวคำถามกว้างๆ ตัวอย่างเช่น การจัดงานสมโภชมีการวางแผนอย่างไร จัดสรรคนมาทำหน้าที่อย่างไร ฯลฯ โดยแยกชุดแนวคำถามตามกลุ่มผู้ให้ข้อมูล นอกจากนี้มีเครื่องบันทึกเสียง สมุดบันทึก การวิเคราะห์ข้อมูลนำข้อมูลที่ได้อ่านตีความและวิเคราะห์เชิงพรรณนา

ผลการวิจัย

ความเป็นมาของเจ้าแม่โตะโมะ

ความเป็นมาสืบเนื่องจากฝรั่งเศสได้รับสัมปทานเหมืองทองที่เขาโตะโมะ ปัจจุบันอยู่ในอำเภอสุคริวัน จังหวัดนราธิวาส โดยมีชาวจีนคือนายคิวเป็นหัวหน้าคนงาน นายคิวเป็นผู้ที่เคารพนับถือเจ้าแม่มาจุกมาก่อน เวลาสำรวจขุดหาทองคำจะอัญเชิญเจ้าแม่มาประทับทรงเสมอ ครั้งหนึ่งคนทรงเจ้าแม่ชี้แนะว่า บริเวณที่สำรวจห้ามขุด แต่ชาวฝรั่งเศสไม่เชื่อ จึงทำให้คนงานถูกดินพังทลายทับถม จนชาวฝรั่งเศสยอมรับนับถือออกเงินให้นายคิวไปประเทศจีน สร้างรูปสมมติเจ้าแม่มาบูชาที่เขาโตะโมะและตั้งศาลเป็นที่สถิต เมื่อขุดแร่จะประทับร่างทรง เจ้าแม่ก็ชี้แนะจนพบแร่ทองคำ ทำให้ชื่อเสียงของเจ้าแม่เลื่องลือไปไกล ชาวบ้านแถบนั้นได้ขนานนามเจ้าแม่ใหม่ว่า “เจ้าแม่โตะโมะ” (สมโภชน์, 2554) ต่อมาเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 นายคิวเสียชีวิต กองทัพญี่ปุ่นบุกเข้ามาคนงานเหมืองพากันหนีภัยสงครามไปคนละทิศละทาง โดยลี้ภัยรูปเคารพเจ้าแม่พร้อมกระถางรูปไปด้วย มีคนไม่หวังดีเอารูปเจ้าแม่ทิ้งลงเหว ด้วยปาฏิหาริย์ของเจ้าแม่ในคืนนั้นคนที่เอาไปทิ้งเกิดปวดท้องอย่างรุนแรงและเสียชีวิตในเวลาต่อมา หลังสงครามโลกสงบลงกำนันฟ้าลูกชายนายคิวได้ขึ้นไปยังเขาโตะโมะนำเอากระถางรูปลงมาให้หมู่บ้านเจ๊ะเหม อำเภอเวียงจังหวัดนราธิวาส เพื่อให้ชาวบ้านได้สักการบูชา (ปัจจุบันยังมีมรดกที่ชาวจีนในอดีตทิ้งไว้คือ ชาจีนเจ๊ะเหมซึ่งกลายเป็นผลิตภัณฑ์ประจำตำบล) ต่อมาผู้ใหญ่บ้านชื่อจุกไท้ได้นำกระถางรูปไปไว้ที่บ้านสามแยก อำเภอเวียง แล้วสร้างรูปเจ้าแม่ขึ้นใหม่ จัดงานสมโภชให้เจ้าแม่เป็นประจำทุกปี จนกระทั่งเจ้าแม่ประทับร่างทรงแนะนำรูปเจ้าแม่และกระถางรูปไปไว้ที่อำเภอสุโขทัย-ลกเมื่อครบ 5 ปีแล้ว (ประวัติศาสตร์เจ้าแม่โตะโมะ, 2558) ก่อนย้ายมายังสุโขทัย-ลก เจ้าแม่ก่อกำเนิดศาลสุโขทัย-ลกฝันเห็นหญิงคนหนึ่งแนะนำให้หาคนบริจาที่ดินสร้างศาล จึงนำความฝันไปเล่าให้กลุ่มคนไทยเชื้อสายจีนฟังและอธิบายการแต่งกายของหญิงที่ฝันเห็น ทุกคนเชื่อว่าผู้ที่เข้าฝันคือเจ้าแม่โตะโมะ ด้วยความศรัทธานางสงวนได้บริจาที่ที่ดินสร้างศาล จากนั้นตั้งกรรมการจัดหาเงินสร้างอาคาร พ่อค้าชาวจีนช่วยบริจาคเงินจำนวนมากจนก่อสร้างสำเร็จ แล้วอัญเชิญเจ้าแม่มายังเมืองสุโขทัย-ลกในปี พ.ศ. 2495 (วงศ์, 2553)

ปัจจุบันมีการสร้างรูปสมมติเจ้าแม่ขึ้นใหม่ที่ศาลแห่งเดิมที่บ้านโตะโมะ อำเภอสุคริวัน จังหวัดนราธิวาส ทุกปีมี

การจัดงานสมโภชเช่นกัน แต่นักท่องเที่ยวไม่มากนัก เนื่องจากอยู่ในเขตชนบทและไม่สะดวกในการเดินทาง ต่างจากศาลเจ้าแม่โตะโมะที่สุโขทัย ซึ่งตั้งเขตเมืองล้อมด้วยโรงแรม สถานบันเทิง ห่างจากชายแดนเพียง 2 กิโลเมตร ในพิธีเปิดงานสมโภชของทุกปีมีก่ล่าวถึงเกียรติประวัติ ฉายวิดิทัศน์บอกเล่าความเป็นมา และความศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าแม่ต่อหน้าสาธารณชน มีการบรรยายทั้งเสียงภาษาไทย ภาษาจีนและภาษาอังกฤษ ทำให้ความเป็นมาของเจ้าแม่โตะโมะเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย กระตุ้นผู้ศรัทธาให้เดินทางมาร่วมงานสมโภชอย่างสม่ำเสมอทุกปี

การจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษา สมโภชเจ้าแม่โตะโมะ

การวางแผน

การจัดการงานสมโภชเจ้าแม่โตะโมะดำเนินการโดยประชาชนในท้องถิ่นซึ่งได้รับเลือกให้ดำรงตำแหน่งคณะกรรมการบริหารศาลเจ้า การวางแผนจัดการเรื่องต่างๆ ต้องผ่านมติคณะกรรมการศาล การวางแผนไม่อาจกระทำโดยหัวหน้าศาลหรือประธานกรรมการเพราะมีผลได้ผลเสียต่อวิถีคนไทยเชื้อสายจีนของเมืองสุโขทัย เป็นการกำหนดอนาคตของแหล่งวัฒนธรรมอันเป็นศูนย์กลางของวัฒนธรรมจีน การจัดงานสมโภชประจำปีหรือเฉลิมฉลองเจ้าแม่โตะโมะมีนักท่องเที่ยวผู้แสวงบุญเข้ามาจำนวนมาก จำเป็นต้องวางแผนอย่างดี อันเนื่องจากสุโขทัยอยู่ใกล้ชายแดนภาคใต้ ซึ่งมีเหตุการณ์ความไม่สงบ โรงแรมและย่านการค้าในเมืองถูกลอบวางระเบิดหลายครั้ง ทางคณะจัดงานคือความปลอดภัยเป็นเรื่องสำคัญ การจัดงานกำหนดเป็นแผนงานทุกปีให้ช่วง เดือน 3 ตามปฏิทินจีนเป็นช่วงจัดงาน ทุกๆ ห้าปีจัดพิเศษหนึ่งครั้ง พิจารณาเฉพาะปีพุทธศักราชที่ลงท้ายด้วยเลขศูนย์และห้า ปีพิเศษนี้มีการแสดงอภินิหาร ไต่บันไดไม้ ลุยไฟ ช่วงเวลาจัดงานกว่าปกติ ในปี พ.ศ. 2558 นี้จัดเป็นปกติ หลังจากกำหนดวันแน่นอนแล้วนัดหมายจัดประชุมเตรียมงาน 3-4 ครั้ง ร่วมกันทั้งฝ่ายทหารและพลเรือน เช่น หน่วยเฉพาะกิจนราธิวาส 36 เทศบาลเมืองสุโขทัย สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจังหวัดนราธิวาส ฯลฯ จากนั้นประชาสัมพันธ์ผ่านสิ่งพิมพ์ แลงข่าวต่อสื่อสาธารณะทางโทรทัศน์ ที่ลานกลางแจ้งหน้าศาลโดยให้อาคารศาลเจ้าเป็นฉากหลัง ในการแลงข่าวมีการระดมผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายมาร่วมกันแลง นอกจากนี้ยังส่งตัวแทนไปประชาสัมพันธ์ทั้งในกรุงเทพ และมาเลเซีย เรื่องที่เน้นอย่างยิ่งคือ การสร้างความเชื่อ

มั่นในความปลอดภัยของผู้ร่วมงาน จากสถานการณ์ความไม่สงบ และทำความเข้าใจกับสื่อมวลชนมาเลเซีย ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า “การวางแผนงานต้องทำเชิงรุก ไปเชิญนักข่าวมาให้รู้ว่ามีอะไรบ้าง มีทหารตำรวจมาดูแล ไม่ต้องกลัว นักข่าวช่วยแลงแลงข่าวต่อนักข่าว 3-4 ฉบับ ไปที่โกตาบารู ตอนไปกลั่นต้นเลี้ยงอาหารเที่ยงนักข่าวด้วย” (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 10 พฤษภาคม 2558)

การวางแผนประชาสัมพันธ์มีความพยายามให้เข้าถึงนักท่องเที่ยวชาวมาเลเซียเชื้อสายจีนมากที่สุด ซึ่งถือเป็นกลุ่มใหญ่ของงานและมีกำลังบริจาคทรัพย์จำนวนมาก การวางแผนด้านกิจกรรมในงานยังคงรักษาประเพณีที่สืบทอดกันมา ทุกครั้งจะเตรียมจัดมหรสพประเภทอุปรากรจีน (งิ้ว) การสะเดาะเคราะห์ การแข่งขันเชิดสิงโต การประมุควัตถุมงคล การแสดงอิทธิฤทธิ์ของม้าทรง การนำเจ้าแม่โตะโมะ และเทพในศาลออกเที่ยวแห่ไปตามถนนรอบเมืองสุโขทัย กิจกรรมหนึ่งซึ่งเตรียมทุกปีคือวงเงินขวัญถุงสำหรับให้ยืม ในนามเจ้าแม่ผู้ให้ยืมมิใช่ตัวบุคคล โดยคิดดอกเบี้ยเป็นสองเท่าของเงินยืม หากไม่ชำระจะเพิ่มเป็นสองเท่าในปีถัดไป ซึ่งจะเป็นโอกาสสร้างรายได้ให้กับศาลเจ้าวิธีหนึ่งและให้ผู้ยืมเห็นบารมีเจ้าแม่โตะโมะ อย่างไรก็ตามการวางแผนจัดงานยังต้องขอความอนุเคราะห์จากประชาชน ให้ช่วยบริจาคเงินและสิ่งของตามความศรัทธา

การจัดสรรบุคคล

การจัดงานสมโภชได้วางโครงสร้างบุคคลที่เกี่ยวข้องอันประกอบด้วย คณะกรรมการบริหารศาลเจ้าแม่โตะโมะที่ปัจจุบันเป็นชุดบริหารของสมาคมแต่จี๊ คณะกรรมการบริหารศาลเจ้าจะหมุนเวียนจากสมาคมจีนสุโขทัยสมาคมคือสมาคมฮากกา สมาคมแต่จี๊ สมาคมฮกเกี้ยน และสมาคมไหหลำ โดยผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนเข้ามาบริหารวาระละ 2 ปี มีระเบียบว่าเมื่อสมาคมใดเข้ามาบริหารศาลเจ้า ประธานหรือนายกสมาคมศาลเจ้าจะต้องเป็นประธานจัดงานสมโภชด้วย ประธานจัดตั้งคณะกรรมการจัดงานขึ้นมาชุดหนึ่งประกอบด้วยที่ปรึกษา ซึ่งส่วนใหญ่เป็นอดีตนายกสมาคม รองประธาน 3 คน ได้แก่ นายกสมาคมที่ไม่ได้อยู่ในวาระ เھرญญิก 2 คน เลขธิการภาษาจีน 2 คน เลขธิการภาษาไทย 2 คน ฝ่ายตรวจสอบการเงิน 4 คน ฝ่ายจัดการซึ่งบางครั้งเรียกว่าพ่อบ้าน 2 คน และกรรมการจากสมาคมต่างๆ รวมแล้วประมาณ 36 คน อย่างไรก็ตามจำนวนอาจผันแปรตามการบริหารของแต่ละชุด พ่อบ้านเป็นฝ่ายทำงานใกล้ชิดกับคนงานมากที่สุดและเป็นผู้รับผิดชอบเบื้องต้น แบ่งออกเป็นสองส่วน คือ พ่อบ้านฝ่าย

ทั่วไปกับฝ่ายสังคม พ่อบ้านทั่วไปทำหน้าที่จัดสรรคนงานประจำ ดูแลสภาพสิ่งของเครื่องใช้ในศาล ลงชื่ออนุมัติจัดซื้อในวงเงินไม่เกินสามหมื่นบาท ฝ่ายสังคมทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์ ดือนรับนักท่องเที่ยว ฝ่ายจัดการยังทำหน้าที่กำกับดูแลให้เป็นไปตามนโยบายของคณะกรรมการบริหาร บุคคลในงานสมโภชยังแบ่งออกอีกหลายฝ่าย มีฝ่ายม้าทรง ฝ่ายทำบุญ ฝ่ายขวัญถุง ฝ่ายรูปเทียน ฝ่ายอาหาร ฝ่ายบันเทิง และแข่งขันเชิดสิงโตนานาชาติ หัวหน้าฝ่ายเหล่านี้ส่วนใหญ่คือคณะกรรมการจากสมาคมต่างๆ ซึ่งกระจายกันทำงาน โดยจัดตั้งทีมงานของตนเอง มีผู้ช่วยงานจำนวนมาก อาทิ พ่อค้าข้าราชการเกษียณ พนักงานธนาคาร หรือประชาชนทั่วไปที่มีจิตอาสา ฝ่ายรูปเทียนส่วนมากเป็นพนักงานธนาคาร ทุกคนมาด้วยความสมัครใจ ไม่มีค่าตอบแทน บางครั้งเสียค่าใช้จ่ายส่วนตัว แต่มาด้วยความศรัทธาและผูกพันกับเจ้าแม่มาنان

การจัดสรรบุคคลสำหรับกิจกรรมต่างๆ ในงานมีผู้นำหรือหัวหน้าฝ่ายเป็นหลัก ส่วนสมาชิกจะเข้ามาอย่างไรจำนวนเท่าไรไม่จำกัด สมาชิกส่วนใหญ่เป็นผู้คุ้นเคยกับงาน มีความผูกพันกับเจ้าแม่ อย่างกรณีผู้เดินทางจากกรุงเทพฯ มาแสดงในงานต่อเนื่องทุกปี แต่ละครั้งไม่คาดหวังคนชมแต่เล่นถวายแค่เจ้าแม่ บางคนมาจากต่างอำเภอมีความศรัทธาเจ้าแม่มาنان จึงกล่าวได้ว่าคนที่ช่วยกิจกรรมถูกจัดสรรทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ทั้งที่กำหนดหน้าที่มาแล้วและด้วยความสมัครใจ ทั้งหมดก็เพราะศรัทธาในปาฏิหาริย์ของเจ้าแม่ ดังคำสัมภาษณ์“มาจากสุพรรณศรัทธาในเจ้าแม่โตะโตะมาنانเลยมาที่โน้นเคยเห็นรัศมี 10 ชั้น เป็นเปลวไฟ ที่นั่นเรียกเจ้าแม่ส้มซ่าบางคนเรียกเทียนโหว่เซี่ยป้อ มาสมัครฝ่ายทำความสะอาด ช่วยงานเจ้าแม่ทุกปีมากวาดขยะเช็ดพื้น” (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 11 พฤษภาคม 2558)

การอำนวยความสะดวก

การขับเคลื่อนให้กิจกรรมหรือพิธีกรรมต่างๆ ดำเนินไปด้วยดีต้องอาศัยความร่วมมือทุกฝ่าย ผู้นำทุกฝ่ายอำนวยความสะดวกเป็นอย่างดี คอยจูงใจ ชี้แนะ สั่งการ ให้คำปรึกษาหรือควบคุมดูแลให้เป็นไปตามแผน ผู้นำมีคุณสมบัติ ดังนี้ มีมนุษยสัมพันธ์ มองเห็นการณ์ไกล ถืองานเป็นของส่วนรวม มีเหตุผลในการเจรจา รู้จักควบคุมอารมณ์ และเคารพความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ดังคำสัมภาษณ์ของฝ่ายต้อนรับที่ว่า “บริหารแบบครอบครัวใช้ไม่ได้มีปัญหาที่มากแก้ไขแต่ละเอาทุกอย่างคงไม่ได้จะให้บริวารคงไม่ได้บ้างจะพักโรงแรมดีกินอาหารดีๆ ก็คงทำยาก การดูแลคนจะต้องใจเย็นๆ ถ้าขัดแย้งต้องคุยกัน” (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 10 พฤษภาคม 2558)

การชี้แนะของหัวหน้าฝ่ายจะมีลักษณะถ้อยที่ถ้อยอาศัย หลีกเลี่ยงการบริหารที่ใช้ความรู้สึกส่วนตัว การทำงานด้านศาสนาพิธีกรรมต่างๆ อาศัยความศรัทธา การนำหลักธรรมเป็นที่ตั้ง ส่งทอดอำนาจสูงสุดให้เจ้าแม่โตะโตะ ทำให้สมาชิกฝ่ายต่างๆ และผู้ร่วมงานเกรงกลัวต่อปาฏิหาริย์ขององค์เจ้าแม่ ทุกคนที่เข้ามาทำบุญกราบไหว้เจ้าแม่มีอาหารเลี้ยงต้อนรับ เป็นหน้าที่ของสมาชิกฝ่ายต่างๆ ทุกคนในการอำนวยความสะดวกให้คำปรึกษา เมื่อมีคำถาม หรือข้อเสนอแนะแก่นักท่องเที่ยวที่มาแสวงบุญเพื่อสร้างบรรยากาศให้ราบรื่น การสื่อสารบางครั้งต้องมีไหวพริบเมื่อเกิดการเจรจาต่อรอง ดังตัวอย่างคำสัมภาษณ์ต่อไปนี้

“ฝ่ายนี้เป็นฝ่ายให้กู้ยืมเงิน ยืม 100 บาท จ่าย 200 บาท ยืม 10 บาท วันนี้ พรุ่งนี้จ่าย 20 บาท ส่วนใหญ่เป็นแม่ค้า ให้ยืมเป็นปี ยืมปีนี้จ่ายคืนปีหน้า ที่ผ่านมาจะ โกงมาก บ้างยืมไปกินเหล้า ยืมไปให้สาว มีคนแก่มาขยืมเงิน ให้เด็ก 2 ปีแล้ว ก็บอกว่า ถ้าป่าไม่จ่ายจะสร้างหนี้ให้กับเด็กตั้งแต่เล็กๆ ก็เลยไม่ยืม คนที่ยืมแล้วถ้าถูกหลานมีน้ำใจจะมามากว่ามีหนี้ใหม่ ถ้ามีจะจ่ายให้แทนพ่อแม่แต่ละครั้งจะบอกว่าเป็นการยืมจากเจ้าแม่ไม่ใช่ศาล” (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 10 พฤษภาคม 2558)

“บางคน 18 ปีแล้วยังไม่คืนก็จะให้ไปบอกเจ้าแม่ว่าจะคืนเมื่อไร ยืมแล้วให้มาคืนในงานสมโภชปีถัดไป ก่อนยืมบางทีบอกให้ไปเสี่ยงทาย ถามว่ายืม 100 ได้ไหม ถ้าไม่ได้ลดเหลือ 50 บาท จนกว่าจะได้ มักเป็นคนมาเลย์ คนไทยไม่ค่อยเสี่ยงทาย” (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 10 พฤษภาคม 2558)

คณะกรรมการอำนวยความสะดวกของฝ่ายต่างๆ ก่อนข้างมีจิตสำนึกที่ดีกับบทบาทหน้าที่ของตน ใช้คุณธรรม ไม่ข่มขู่ ดิเตือนหากกระทำผิดกฎ ให้คำปรึกษาที่ให้ข้อคิด เช่น การที่ต้องสร้างภาระให้คนอื่น การยืมให้คิดว่าเป็นการยืมเจ้าแม่ คนที่เกรงกลัวต่ออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หากไม่คืน ความเดือดร้อนจะติดตัวไปตลอด การแนะนำให้ผู้ยืมเงินไปเสี่ยงทายเป็นการย้ำให้เห็นว่าเป็นการยืมจากเจ้าแม่ การคิดทบทวนก็เพื่อให้ผู้ยืมรับมาชดใช้คืน บัญชีผู้ยืมแยกเล่มระหว่างชาวไทยกับชาวมลายูเซีย ชาวมลายูเซียที่มายืมมีทั้งเชื้อสายจีนและมุสลิม ชาวไทยบางคนเป็นมุสลิมในพื้นที่ซึ่งศรัทธาเจ้าแม่ ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า “มุสลิม ทางศาลก็ให้ยืม ยืมปีก่อน 100 บาท ยืมมา 2 ปีแล้วตอนนี้มาคืน 400 บาท.... ไม่คืนก็ได้อยู่ที่โจเรา ส่วนใหญ่คืน ที่ยืมเพราะท่ามาหากินจิ้น” (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 11 พฤษภาคม 2558) กรณีนี้จะเห็นว่าการอำนวยความสะดวกของผู้จัดงานไม่เลือกศาสนา ให้สิทธิเท่าเทียมกันทุกคน การยืมเป็นเรื่องของความเชื่อมากกว่าจะไปลงทุนจริงๆ หากยืมแล้วชีวิตดีขึ้นก็จะ

มาอย่างต่อเนื่อง เป้าหมายของการคิดคอกเบียดคอกปีเป็นกลวิธีจูงใจให้นักท่องเที่ยวแสวงบุญได้กลับมาเยี่ยมศาลเจ้าแม่โตะโม่อีกครั้งในปีถัดไป ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า *“เยี่ยมแล้วมาคืนในงานปีต่อไป เป็นวิธีดึงให้กลับมาเที่ยวงานนี้ใหม่เรื่อยๆ ถ้าไม่มาจะคิดคอกเพิ่มอีก”* (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 10 พฤษภาคม 2558)

กิจกรรมต่างๆ ในงานสมโภชมีหลากหลาย แต่ละกิจกรรมมีผู้รับผิดชอบและขับเคลื่อนให้บรรลุตามแผน อีกหนึ่งกิจกรรมที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้คงอยู่ในงานและมาร่วมในปีต่อไป คือการประมูลวัตถุมงคล โดยนำวัตถุมงคลทุกชิ้นขึ้นไปตั้งบนเวทีแสดงต่อสาธารณชน ประมูลจากวัตถุราคาต่ำสุดไปหาสูงสุด แต่ละชิ้นมีการประกาศถึงสรรพคุณ เช่น ค้ำขายดีขึ้น อายุยืนนาน ขึ้นสำคัญอยู่ที่การแสดงอิทธิฤทธิ์ของร่างทรงแล้วขึ้นไปบนเวทีเพื่อพรหมนํานต์ลงบนวัตถุมงคล วิธีนี้จะทำให้คนที่รอประมูลมีความเชื่อมั่นในความขลังของวัตถุมงคลมากขึ้น มีผู้ช่วยหลายคนคอยมองหาผู้สนใจ การประมูลที่ยิ่งใหญ่เป็นแต่ทอง ซึ่งเคยได้รับการประมูลถึงหนึ่งล้านกว่าบาท แต่ทองจะประมูลพร้อมลูกๆ หลายตัว เฉพาะตัวแม่ทำด้วยทองคำปีถัดไปต้องนำมาคืน ซึ่งทุกคนพอใจในเงื่อนไขนี้ ประโยชน์จากกิจกรรมนี้คือการจูงใจให้นักท่องเที่ยวแสวงบุญได้กลับมาอีกปี และระดมเงินเข้ากองทุนศาลเจ้าแม่โตะโม่อีกทางหนึ่ง

แต่ละวันมีการแสดงอิทธิฤทธิ์ของร่างทรงเจ้าแม่หรือเทพต่างๆ ทุกคนที่มาต่างมุ่งหวังให้ร่างทรงเขียนอักษรลงเลขยันต์เก็บไว้เป็นสิริมงคล ภายในศาลเจ้าจึงแออัดไปด้วยผู้ศรัทธา แต่ก็สามารถควบคุมไว้ได้และสั่งการให้จัดแถวอย่างเป็นระเบียบ การอำนวยความสะดวกด้านพิธีกรรมประทับร่างทรงไม่อาจคาดการณ์ไว้ล่วงหน้าต้องแก้ไขเฉพาะหน้า ร่างทรงที่เข้าร่วมพิธีในปี พ.ศ. 2558 มีประมาณ 10 คน ผู้ใดจะเป็นร่างทรงขึ้นกับหัวหน้าฝ่ายร่างทรง ถ้าบรรพบุรุษเคยเป็นร่างทรงแล้วก็จะง่ายขึ้น ถ้ามาจากสำนักอื่นต้องขออนุญาตจากซินแสของศาลเจ้าแม่โตะโม่ เมื่อเป็นร่างทรงแล้วต้องมาร่วมงานทุกปี สำหรับคนใหม่จะทดสอบให้ลองประทับทรง โดยถามร่างทรงคนเก่าว่าคนนี้เหมาะสมหรือไม่ ถ้าตอบรับแสดงว่าร่างทรงใหม่นี้เจ้าแม่ได้เลือกสรรแล้ว ใครเป็นร่างทรงเหมือนได้ยกฐานะตนเองเหนือกว่าคนธรรมดา ถือเป็นคนที่ลี้ลับมลินินได้รับการยกย่องจากคนอื่นๆ ว่าเป็นคนบริสุทธิ์ กิจกรรมที่อาจควบคุมได้ยากคือการแห่เที่ยวเจ้าแม่และเทพอื่นๆ พร้อมร่างทรงรอบเมืองสุโขทัย-ลพบุรีที่อาจไปละเมิดส่วนบุคคล แต่คนแบกเกี้ยวส่วนใหญ่มีจิตสำนึกที่ดีเพราะถูกสั่งสอนก่อนเดิน

ทางโดยเฉพาะกลุ่มวัยรุ่น ขณะเชิญเจ้าแม่ออกจากประตูศาลมีผู้สั่งการแบกเกี้ยวเจ้าแม่ด้วยน้ำเสียงดุดันและอารมณ์เดือดดาลเพื่อให้เกรงขาม ระหว่างนั้นนักท่องเที่ยวแสวงบุญจะยกมือไหว้ เมื่อเที่ยวเจ้าแม่กลับมาเยี่ยมศาลมีคนคอยเปิดทางตีฆ้องฟาดแซ่ต้อนรับเรียกความศรัทธาอีกครั้ง การอำนวยความสะดวกประธานจัดงานกำชับทุกฝ่ายทำหน้าที่ของตนเองให้ดีที่สุดต้อนรับทุกคนโดยไม่เลือกสถานะอย่างอบอุ่น สร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยว ทั้งเพื่อประโยชน์ในวันหน้า การอัญเชิญกินอาหารช่วยสร้างความรู้สึกที่ดี ผู้ใดที่ไม่เคยกราบไหว้เจ้าแม่มีการกำหนดหมายเลขลำดับขั้นตอน การมีหมายเลขกำกับลำดับวิธีกราบไหว้เจ้าแม่ช่วยอำนวยความสะดวกต่อคนที่มาไหว้ครั้งแรก ช่วยให้มีคามมั่นใจมากขึ้นและจูงใจให้มาครั้งต่อไป ดังคำสัมภาษณ์ว่า *“คนที่มาที่นี้มาด้วยความศรัทธา บอกบุญต่อๆ กัน ถ้ามาไกลก็มีอาหารรับรอง มีข้าวต้มเลี้ยง มีบริการอาหารมาเลย์ฟรี หัวหน้าฝ่ายจัดเลี้ยงจะคอยกำกับว่าอาหารมีพอหรือไม่ ต้องต้อนรับให้เขาประทับใจ ถ้าต้อนรับดีก็จะไปบอกเพื่อนต่อๆ กัน...คนที่ไหว้พระไม่ต้องแนะนำเพราะมีขั้นตอนไหว้ตามหมายเลข”* (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 10 พฤษภาคม 2558)

การประสานงาน

การจัดงานสมโภชมีการประสานงานกับบุคคลทั้งในพื้นที่และต่างประเทศ การประสานงานภายในพื้นที่ทางศาลเจ้าประสานไปยังหน่วยงานราชการต่างๆ เช่น เทศบาลเมืองสุโขทัย-ลพบุรี การท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด สภาวัฒนธรรมจังหวัดนครราชสีมา ฯลฯ เพื่อขอสนับสนุนด้านการเงิน กำลังคน และปัจจัยต่างๆ การจัดงานบรรลุผลขึ้นอยู่กับการประสานงานกับหลายฝ่าย ความสำเร็จของการประสานงานสะท้อนออกมาชัดเจนในงานสมโภชเจ้าแม่โตะโม่ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดการจัดงาน ปัจจัยสำคัญ คือ เงิน คณะกรรมการจัดงานต้องประสานกับสมาคมต่างๆ รวมถึงพ่อค้าแม่ค้า ประชาชน ผู้ศรัทธาเชิญชวนให้ร่วมกันบริจาค การขอความร่วมมือร่วมใจใช้วิธีประชาสัมพันธ์ส่งข่าวต่อๆ กัน บางคนเมื่อรู้ว่ามีงานจัดก็บริจาคด้วยตนเองโดยไม่ต้องร้องขอ บางคนบริจาคเป็นข่าวสาร บางคนให้เป็นเงิน บางคนให้สิ่งของไว้แจกทานในพิธีเทศกาล บ้างบริจาคซื้อประทัด โดยทางศาลกำหนดให้ 1200 บาท ต่อประทัด 10,000 นัด การจุดประทัดจำนวนมากเชื่อว่าจะทำให้รุ่งเรืองค้าขายขึ้น สิ่งจำเป็นที่สุดท่ามกลางสถานการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ คือการรักษาความปลอดภัย โดยประสานไปยังฝ่ายความมั่นคง ในการนี้ทางศาลได้รับความอนุเคราะห์จากหน่วยความมั่นคงสามฝ่าย คือ ฝ่าย

อำเภอ (อส) ซึ่งจะเป็นตัวหลัก ฝ่ายทหาร ฝ่ายตำรวจ โดยรวมถึง น.พ. ทช. สปอ. (ตำรวจภูธร ตำรวจจราจร) โดยก่อนจัดงานสมโภชมีการร่วมจัดประชุมอย่างต่อเนื่อง ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า “ต้องประสานระหว่าง ชก.36ตชด. น.พ. ฝ่ายเจ้าภาพจัดงาน ชาวบ้านจะจัดงานต้องคุยกันเนิ่นๆ ผ่านมา มีข่าวมาตลอด เมื่อศาลประสานไปหน่วยผมก็จะมาตรวจทุกวัน มีข้อตกลงต่างๆ ต้องเชิญทหารมาร่วมด้วย ตอนตรวจจะพาสุนัขมาด้วย ตรวจเสร็จมีอีกชุดมารับช่วงต่อ มาตรวจไม่แน่นอน บางครั้งซักกัน 5 วัน วันที่ 6 เปลี่ยน มาตรวจทางศาลมีข่าวเลี้ยงทุกคน” (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 12 พฤษภาคม 2558)

การประสานงานไปยังฝ่ายทหารนอกจากเพื่อความปลอดภัยแล้ว ยังแสดงถึงความจริงใจที่ให้ไว้กับนักข่าวตามที่ได้ประชาสัมพันธ์ไว้ก่อนจัดงาน การมีทหารเข้าร่วมคุ้มครองได้สร้างความเชื่อมั่นแก่นักท่องเที่ยวแสวงบุญและตัดสินใจหวนกลับมาในปีถัดไป หน่วยทหารจึงเป็นชุดที่ต้องดูแลเอาใจใส่เพื่อรักษามิตรภาพที่ดี ฝ่ายทหารเมื่อทำหน้าที่แล้วยังต้องระวังตน เพราะเป็นพื้นที่ที่ล่อแหลมอาจถูกลอบโจมตีจากคนที่เห็นต่าง ผลจากการประสานความร่วมมือทำให้การจัดงานปีที่ผ่านมามีปรากฏเหตุร้าย จึงทำให้ผู้ร่วมงานมิได้ลดจำนวนลงกว่าปีก่อนๆ ยังมีผู้สนใจร่วมแสดงศิลปวัฒนธรรม ร่วมแข่งขันเชิดสิงโตนานาชาติจากหลายประเทศ มาจากต่างจังหวัดบ้าง เช่น สงขลา กรุงเทพฯ การยกทีมแข่งขันจากกรุงเทพฯ มาถึงสุโขทัย โกลก มาจากการประสานงานของศาลไปยังเครือข่าย

นอกจากประสานกับคนในพื้นที่แล้วยังประสานกับคนภายนอกในต่างประเทศโดยเฉพาะเครือข่ายศาลเจ้า ศาลเจ้าแม่ไต่ะโมะยังมีเครือข่ายทางสังคมที่อยู่ใกล้ที่สุดคือ ศาลเจ้าในรันตูป็นยาง รัฐกลันตัน ไปจนถึงศาลเจ้าในรัฐยะโฮร์ ประเทศ

มาเลเซีย การประสานเครือข่ายต่างประเทศส่วนใหญ่อยู่ในประเทศมาเลเซีย ด้วยสภาพพื้นที่ติดต่อกัน คนไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ และคนมาเลเซียเชื้อสายจีนในรัฐตอนเหนือของประเทศมาเลเซียต่างเป็นชนกลุ่มน้อย และมีวัฒนธรรมจีนที่คล้ายคลึงกัน โดยปกติชาวมมาเลเซียจะเดินทางมากราบไหว้เจ้าแม่ ช่วงจัดงานสมโภชเป็นโอกาสพิเศษที่จะแสดงความสัมพันธ์ข้ามชาติระหว่างไทย-มาเลเซีย การแลกเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรมระหว่างกันดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า “ว่าจะมาร่วมงานหลายครั้งไม่มีโอกาส มาครั้งแรกเอาเจ้าจากศาล (KL) มาด้วย เป็นหอมเทวดา เอามาตั้งในศาลชั่วคราว แล้วพากลับไป คนที่มาตั้งกลองเป็นชาวฮินดู แต่พวกจีนชวนกันมาร่วมพิธีด้วย” (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 11 พฤษภาคม 2558)

ความสำเร็จของการติดต่อประสานกับต่างชาติ ไม่เพียงสะท้อนจากการเข้ามาของชาวมมาเลเซียจำนวนมาก แต่เป็นผลจากการมีมรดกวัฒนธรรมร่วมกัน การมีชาวฮินดูร่วมด้วยแสดงให้เห็นความสัมพันธ์อันดีระหว่างชาวไทยกับชาวมมาเลเซียซึ่งนับถือศาสนาฮินดู (ภาพที่ 1) ส่วนหนึ่งเป็นเพราะนับถือรูปสมมุติเช่นกัน การมาครั้งนี้กระตุนบรรยากาศการท่องเที่ยว แสดงถึงความร่วมงานประสานใจระหว่างคนหลากหลายวัฒนธรรม ความหลากหลายยังสะท้อนจากกิจกรรมที่มีชาวมุสลิมท้องถิ่นใกล้เคียงร่วมแสดงศิลปวัฒนธรรม เช่น ตีกรือไต่ะ ตีกลองโบราณ อันเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงความร่วมมือร่วมใจของคนในพื้นที่แม้มีความเชื่อต่างกัน (ภาพที่ 2) ส่วนหนึ่งมาจากความสามารถของคณะผู้จัดงาน ที่สามารถประสานคนต่างศาสนา ต่างความเชื่อ ต่างแดนให้มีส่วนร่วมในแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ภาพที่ 1 ชาวฮินดูจากมาเลเซียร่วมกิจกรรมประโคมดนตรี

ภาพที่ 2 ชาวมุสลิมร่วมกิจกรรมขณะที่พระสงฆ์กำลังชม

อาจกล่าวได้ว่า ความเชื่อในปฏิกิริยาของเจ้าแม่โຕะโมะเป็นที่ทำให้เกิดการสร้างสรรค์เจ้าประจําเมืองสุโข-ลก และร่วมจัดงานสมโภชเจ้าแม่โຕะโมะเพื่อแสดงความจงรักภักดี โดยเฉพาะคนไทยเชื้อสายจีนที่รวมพลังกันแข่งจัดงานประเพณีทุกปีลุ่ลวงและราบรื่นตลอดมา แม้ประสบปัญหาสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ ความสำเร็จที่เกิดขึ้นเป็นเพราะมีกระบวนการจัดการที่ดี การวางแผนที่รัดกุม เน้นความปลอดภัย และสร้างความเชื่อมั่นต่อนักท่องเที่ยวและแสวงบุญ การจัดสรรบุคคลที่เกิดจากความสมัครใจของคนในชุมชนให้ทุกคนมีบทบาทร่วมกัน การอำนวยความสะดวกด้วยการจูงใจ ซึ่งเน้นบนพื้นฐานของความเข้าใจอารมณ์ ความรู้สึก และความแตกต่างระหว่างบุคคล และการประสานกับคนทุกกลุ่มแม้ต่างเชื้อชาติ ต่างศาสนา ต่างสถานภาพให้มาดำเนินกิจกรรมร่วมกัน

สรุปและอภิปรายผล

พลังขับเคลื่อนงานสมโภชเจ้าแม่โຕะโมะก็คือคนไทยเชื้อสายจีนเมืองสุโข-ลก สะท้อนถึงชุมชนเมืองอีกแห่งหนึ่งที่มีคนเชื้อสายจีนเข้ามาตั้งหลักแหล่งตั้งแต่ช่วงบุกเบิกพร้อมกับตั้งศาลเจ้าไว้เป็นที่ยึดเหนี่ยว ดังที่ปัญญา (2556) กล่าวว่า คนจีนย้ายถิ่นซึ่งต้องเสี่ยงกับการเดินทางไปที่ต่างๆ นิยมนำสิ่งมงคลติดตัวไป ไม่ว่าจะอพยพไปอยู่แห่งใดมักนำคติความเชื่อของตนไปด้วย ความศรัทธาต่อเจ้าแม่โຕะโมะเป็นสิ่งสะท้อนถึงลัทธิพิธีบูชาเจ้าแม่มาจูที่เชื่อว่าเป็นผู้คุ้มครองชีวิตเงินโฝ้นทะเล นอกจากนี้ยังปรากฏในสถานที่อื่นๆ เช่น เจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวที่จังหวัดปัตตานี เจ้าแม่สร้อยดอกหมากที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งนักวิชาการบางคนเชื่อว่าเป็นคติความเชื่อเดียวกัน ซึ่งเดิมก็คือความเชื่อเกี่ยวกับผีนางเทวดา สะท้อนความเปลี่ยนแปลงในระบบความเชื่อของไทยปัจจุบัน ดังที่นิธิ (2555) เห็นว่า ไม่ว่าลัทธิพิธีเสด็จพ่อ รัชกาลที่ 5 ลัทธิพิธีเจ้าแม่กวนอิมล้วนเป็นส่วนหนึ่งในระบบความเชื่อของไทยปัจจุบัน ลัทธิพิธีนี้ไม่เคยปรากฏในสังคมไทยมาก่อน แต่ก็เกิดและพัฒนาขึ้นมาเช่นเดียวกับคนงานเหมืองทองของนายจ้างฝรั่งเศษที่บ้านโຕะโมะ ด้วยความเชื่อที่ว่า เจ้าแม่มาจูเป็นผู้คุ้มครองคนทำเหมือง ส่งผลให้เจ้าแม่กลายเป็นที่พึ่งทางใจในเวลาต่อมา แต่นิยมเรียกเจ้าแม่โຕะโมะตามสถานที่มากกว่ามาจู การย้ายมาตั้งในเมืองสุโข-ลกทำให้นักท่องเที่ยวเข้าถึงง่าย ประกอบกับคนไทยเชื้อสายจีนเห็นคุณค่าของสิ่งยึดเหนี่ยวประจำเมืองจึงร่วมกันจัดงานสมโภชอย่างแข็งขัน การวาง

รากฐานมาอย่างเหนียวแน่นของประเพณีมีส่วนผลักดันให้สืบทอดจนทุกวันนี้ สอดคล้องกับผลการศึกษาของอนุชา และคณะ (2552) ที่ว่า เทศกาลงานประเพณีส่วนใหญ่เป็นงานประจำท้องถิ่นที่สืบทอดกันมายาวนาน หากงานใดคนในชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของ และภาคภูมิใจจะเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดงานอย่างเต็มที่

หากพิจารณาการจัดการจัดงานกล่าวได้ว่า การวางแผนเป็นขั้นสำคัญของการจัดงาน ยิ่งเมื่อตกอยู่ในความเสี่ยงต่อเหตุรุนแรง แผนงานสำคัญประกอบด้วยมาตรการคุ้มครองนักท่องเที่ยว การประชาสัมพันธ์เชิงรุก การจัดการกิจกรรมด้านพิธีกรรม ความบันเทิง และกลวิธีดึงดูดนักท่องเที่ยวให้กลับมาเที่ยวซ้ำในปีต่อไป หากการวางแผนบกพร่องย่อมส่งผลกระทบต่อธุรกิจการท่องเที่ยวเมืองสุโข-ลก ซึ่งอาจส่งผลกระทบยาวต่อคนรุ่นหลัง ตามที่ชาญโชติ (2549) เห็นว่า การจัดการใดๆ ก็ตามมีส่วนเกี่ยวข้องกับธุรกิจท่องเที่ยว มีผลกระทบทั้งด้านบวกและด้านลบ การจัดการจึงมีความสำคัญต่อธุรกิจท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก ถือได้ว่าเป็นหัวใจของธุรกิจท่องเที่ยว จึงต้องมีการศึกษาในภาพรวมอย่างรอบคอบและเห็นผลกระทบทั้งระยะสั้นและระยะยาว การประชาสัมพันธ์เชิงรุกต้องเข้าถึงพื้นที่กลุ่มเป้าหมาย การเดินทางส่งข่าวถึงประเทศมาเลเซียแสดงความพยายามสร้างความเข้าใจในสถานการณ์ ขณะเดียวกันการสร้างความรู้สึกที่ดีเพิ่มความเชื่อมั่นว่าจะปกป้องผู้ร่วมงาน สอดคล้องกับแนวคิดของกาญจนา และศรันยา (2555) ที่พบว่าการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนต้องตอบสนองต่อความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยว มีการวางแผน การประเมินผลกระทบ และศักยภาพในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ด้านการจัดสรรบุคคลสะท้อนถึงความสามัคคีของคนไทยเชื้อสายจีนกลุ่มต่างๆ การหมุนเวียนเป็นคณะกรรมการของกลุ่มแต่จิว ฮกเกี้ยน ไหลหล้า ฮากกา แสดงถึงความเท่าเทียมการดำรงตำแหน่งต่างๆ ต่างรับผิดชอบในบทบาทหน้าที่ของตน แตกต่างจากผลการศึกษาของเรือนแก้ว (2551) เกี่ยวกับความต่อเนื่องและการเปลี่ยนแปลงศาลเจ้าเงินในจังหวัดสมุทรสาครที่พบว่า กรรมการไม่ค่อยร่วมกิจกรรมในเทศกาลสำคัญๆ เช่น การไหว้วันตรุษจีนทั้งที่เป็นวันสำคัญของชาวจีน การจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวมักปรากฏเฉพาะช่วงเทศกาล ไม่มีลักษณะการจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มั่นคง ศาลเจ้ามีข้อจำกัดขาดบุคลากร งบประมาณ ขาดการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง ลักษณะนี้อาจเป็นเพราะบริบทที่แตกต่างกัน ในอำเภอสุโข-ลกคนไทยพุทธเชื้อสายจีนเป็นชนกลุ่มน้อย ตลอดจนความรุนแรงที่มักเกิดขึ้นกับชาวพุทธในเขตเมืองมีผลให้รวม

พลังสามัคคีและสร้างความเข้มแข็งของอัตลักษณ์เพื่อเป็นกลไกต่อรองทางสังคม มีการจัดสรรบุคคลโดยแบ่งหน้าที่และความรับผิดชอบเป็นฝ่ายต่างๆ ตามความถนัดและสมัครใจ ให้ทุกฝ่ายเห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน สอดคล้องกับแนวความคิดของ Fayol (1984) ที่เห็นว่าการจัดการอย่างน้อยควรมีหลักประโยชน์ส่วนตนเป็นรองประโยชน์ส่วนรวม มีความสามัคคี และแบ่งงานกันทำ

การควบคุมดูแลให้ดำเนินการด้วยดียึดประโยชน์ส่วนรวม คุณธรรม การยอมรับความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ใช้ปัญญาในการตัดสินใจ ไม่ข่มขู่หรือตีเดียวนหากกระทำไม่ถูกต้อง เจจ่าให้ทุกคนคิดถึงหลักเสียอารมณ์ความรู้สึกส่วนตัว ให้ทุกคนถือเป็นหน้าที่ที่กระทำเพื่อเสริมส่งบารมีของเจ้าแม่ เมื่อต้องการความเป็นระเบียบเรียบร้อยและเพิ่มคุณค่าของกิจกรรมต่างๆ มักอ้างถึงเจ้าแม่เสมอ สะท้อนถึงธรรมชาติของมนุษย์ที่มีภักดีสร้างอำนาจสูงสุดให้กับสิ่งที่มองไม่เห็น การควบคุมที่อ้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์และร่างทรงทำให้เห็นระบบการจัดการอย่างน้อย 2 ประการ ประการที่หนึ่งคือภาวะอำนาจควบคุมที่แท้จริงไม่มีตัวตน แต่เป็นการให้คุณค่าและสร้างความหมายกับสิ่งหนึ่ง ดังที่ Pagis (2009) เห็นว่า ประสบการณ์ศาสนาเกี่ยวพันกับมิติทั้งภายในและภายนอก โลกภายในมักเชื่อมโยงกับภาพตัวแทนทางวัฒนธรรม และกระบวนการทางสังคมผ่านการสร้างความหมาย ประการที่สองคือการบริหารจัดการที่เกี่ยวกับความเชื่อ ยากนักที่จะควบคุมแบบรวมศูนย์อำนาจ ดังที่ซิลปีชัย (2558) นักวิชาการศาสนาเห็นว่า ศาสนสถานเทพท้องถิ่นเสมือนศาสนาที่ไร้องค์กร (Unorganized religion) ผู้นับถือไม่จำเป็นต้องสังกัดหรืออยู่อำนาจสั่งการขององค์กรใดๆ ต้องการนับถืออย่างเคร่งครัดหรือไม่ อย่างไรก็ได้ ไม่มีใครมีสิทธิหรือมีอำนาจสั่งใคร พิธีบูชาที่ถูกต้องเป็นอย่างไรทุกคนทำตามใจได้เต็มที่ ถ้าใครไม่เชื่อหรือทำไม่เหมือนก็ไม่มีการห้ามขืนกับความศรัทธาของแต่ละคน

ความสำเร็จลุล่วงของการจัดงานเป็นผลจากการประสานความร่วมมือกับกลุ่มคนต่างๆ ได้แก่ กลุ่ม พ่อค้า ประชาชน โดยเฉพาะคนไทยเชื้อสายจีน หน่วยงานรัฐทั้งด้านพลเรือนและทหาร หน่วยงานเอกชน เครือข่ายศาลเจ้าในประเทศไทยมาเลเซีย สื่อมวลชนทั้งในและต่างประเทศตลอดจนนักแสดงศิลปวัฒนธรรม การประสานกับคนในชุมชนเกิดจากการทำให้ทุกคนเห็นคุณค่าของงาน มีความรู้สึกเป็นเจ้าของจนอาสาที่จะช่วยเหลือ สอดคล้องกับผลการศึกษานิรมล (2554) ที่เห็นว่า การอนุรักษ์ฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนส่งผลต่อความตระหนักรู้และภาคภูมิใจใน

มรดกวัฒนธรรม สร้างโอกาสในความร่วมมือระหว่างชุมชน กระตุ้นไปสู่การพัฒนาชุมชน อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาแง่การทองเกี่ยวกับการประสานความร่วมมือเพียงคนในชุมชนยังบรรลุผลน้อย ดังมีรายงานเรื่องศาลเจ้าในเขตกรุงเทพมหานคร ปี พ.ศ. 2554 ของกองนโยบายและแผนงาน (2555) ที่ให้ผลสรุปว่า ปัญหาการอนุรักษ์มีหลายรูปแบบ เกี่ยวข้องกับคนหลายกลุ่ม องค์กรอนุรักษ์ของรัฐ ผู้ดูแลศาล หน่วยงานบริหารศาลเจ้า รวมทั้งชาวจีนผู้เคารพและศรัทธาในศาสนา โดยทุกฝ่ายต้องมีความเข้าใจและร่วมมืออย่างจริงจังจึงสามารถแก้ปัญหาต่างๆ ได้ นำมาซึ่งการอนุรักษ์ที่สำเร็จผลและยั่งยืน การดำเนินแก้ไขต้องรู้ปัญหา เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือแก่ผู้สัการะและสาธารณชน อันนำมาซึ่งความร่วมมือทั้งงบประมาณ ความรู้ แรงงาน และอื่นๆ ที่เป็นประโยชน์ กลุ่มมุสลิมซึ่งร่วมแสดงศิลปวัฒนธรรม เช่น ดิเกร์ฮูลู ดิกรือโตะ และบรานอประโคมเสียง รวมถึงมุสลิมซึ่งร่วมพิธีเทเกรจาสะทอนถึงผลสำเร็จของการประสานงานกับคนต่างศาสนา ซึ่งมีไม่มากนักในภาวะเหตุการณ์ความไม่สงบ การประสานร่วมกันทุกฝ่ายยังช่วยพัฒนาสังคม การกลับมาของญาติมิตรเพื่อร่วมกิจกรรมสร้างความผูกพันกับบ้านเกิด ทั้งหมดนี้เพื่อให้งานประเพณีสมโภชเจ้าแม่โตะโม่เป็นแหล่งพบปะสังสรรค์ เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ และแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

เมื่อพิจารณาโดยรวมกล่าวได้ว่า การจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในงานสมโภชเจ้าแม่โตะโม่เกิดจากการขับเคลื่อนที่เน้นพลังร่วม (Synergy) จากหลายๆ ส่วนซึ่งมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน การจัดการที่มีการวางแผน การจัดสรรบุคคลตามความสนใจ การอำนวยความสะดวก และประสานงานซึ่งให้ความสำคัญสูงสุดกับพลังศรัทธาและการรักษาความสัมพันธ์คือแนวทางสู่ผลสำเร็จ ภายใต้เงื่อนไขที่ทำให้คนรู้สึกได้ว่าถ้าไม่เชื่อจะมีผลเสีย เช่น การประสบเหตุรุนแรงจากสถานการณ์ความไม่สงบ การทำมาค้าขายไม่คล่อง ส่วนความสัมพันธ์ คือ การทำให้คนผูกพัน ภายใต้เงื่อนไขที่ว่าถ้าไม่ร่วมมือร่วมใจกลัวจะสูญเสียความสัมพันธ์กับเพื่อนฝูงญาติพี่น้อง ไม่ได้รับการยอมรับจากสังคมหรือถูกขับไล่ออกจากชุมชนศาสนา

ข้อเสนอแนะ

สิ่งที่ควรจะทำคือการต่อยอดงานวิจัยครั้งต่อไปคือ การหาแนวทางพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เมืองสุโขทัย-ลพบุรี ซึ่งเน้นปัจจัยทำให้คนต่างวัฒนธรรมเข้ามามีส่วนร่วมโดยสอดคล้องกับบริบทพื้นที่

ด้านนโยบาย การจัดงานสมโภชเป็นแรงกระตุ้นการท่องเที่ยวและเศรษฐกิจ แสดงพลังสามัคคีของคนในท้องถิ่น ดึงดูดนักท่องเที่ยวหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงควรสนับสนุนกิจกรรมทั้งงบประมาณ กำลังคนให้สอดคล้องกับการเติบโตของงาน การประชาสัมพันธ์โดยไม่ดกอย่างถึงเหตุการณความไม่สงบในพื้นที่

เอกสารอ้างอิง

- กองนโยบายและแผนงาน, สำนักผังเมืองกรุงเทพมหานคร. (2555). *รายงานผลการวิจัยเรื่องศาสนสถานประเภทศาลเจ้าในเขตกรุงเทพมหานครในปี พ.ศ. 2554*. กรุงเทพฯ.
- กาญจนา แสงลิ้มสุวรรณ และ ศรีนยา แสงลิ้มสุวรรณ. (2555). การท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน. *วารสารนักบริหาร*, 32(4), 139–146.
- กรมการจัดงานสมโภชเจ้าแม่โถะโมะ. *สัมภาษณ์*, 10 พฤษภาคม 2558.
- ชลเขตต์ หิรัญพิศ. (2557). *การบริหารจัดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวค่ายกรมหลวงชุมพร อำเภอสตึก จังหวัดชลบุรีสู่แหล่งท่องเที่ยวชั้นนำ*. สืบค้นจาก digital_collect.lib.buu.ac.th/dcms/files//55930256
- ชาญโชติ ชมพูนุท. (2549). *หัวใจของธุรกิจการท่องเที่ยวอยู่ที่การจัดการ*. สืบค้นจาก <http://www.gotoknow.org/posts/409977>
- ณัฐพงศ์ ศิริชนะ. (2558). *จ.นราธิวาส แดลงข่าวการจัดงานสมโภชเจ้าแม่โถะโมะเงินสะพัด 10 ล้าน*. สืบค้นจาก <http://thainews.prd.go.th/centerweb/News/NewsDetail?>
- นักท่องเที่ยวแสวงบุญ อำเภอสุคิริน จังหวัดนราธิวาส. *สัมภาษณ์*, 11 พฤษภาคม 2558.
- นักท่องเที่ยวแสวงบุญ เมืองกัวลาลัมเปอร์ ประเทศมาเลเซีย. *สัมภาษณ์*, 10 พฤษภาคม 2558.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2555). *อีลูกช้าง. มติชนสุดสัปดาห์*, 32(1638), 30–33.
- นิรมล กุลศรีสมบัติ. (2554). *การฟื้นฟูเมืองแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ศิลปวัฒนธรรม กรณีศึกษาย่านคู่มือจีน*. สืบค้นจาก http://www.cuup.org/B_Resource/B_data/article/255601
- นักข่าวภูมิภาคชายแดนใต้. (2556). *นราฯ คุ่มเขมตลอดคีนนี้-ไกลกเป้าหมาย*. สืบค้นจาก <http://www.innnews.co.th/shownews/show?newscode=449553>.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. (2548). *การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: ศูนย์วิชาการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. *ปัญญา เทพสิงห์*. (2556). *ลักษณะการตกแต่งและลวดลายหน้าอาคารชิโน-ปอร์ตุเกสในย่านเมืองเก่าภูเก็ต*. *ศิลปวัฒนธรรม*, 34(7), 156–169.
- ปิ่นรัฐ กาญจนันท์. (2552). *การอนุรักษ์มรดกสถาปัตยกรรมและชุมชน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประวัติศาสตร์เจ้าแม่โถะโมะ. (2558). *แผ่นป้ายประวัติในศาลเจ้าอำเภอสุโขทัย-ลก จังหวัดนราธิวาส*.
- พัชรี ดินฟ้า. (2557). *ประเพณีความเชื่อการแห่เจ้าพ่อเจ้าแม่ปากน้ำโพในปัจจุบัน ที่มีผลต่อการดำรงชีวิตของชาวไทยเชื้อสายจีน ตำบลปากน้ำโพ อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์*. *วารสารการบริการและการท่องเที่ยวไทย*, 9(2), 45–59.
- ผู้บัญชาการทหารกองหมู่ อำเภอสุโขทัย-ลก จังหวัดนราธิวาส. *สัมภาษณ์*, 12 พฤษภาคม 2558.
- แม่ค่านาคีม อำเภอสุโขทัย-ลก จังหวัดนราธิวาส. *สัมภาษณ์*, 11 พฤษภาคม 2558.
- เรือนแก้ว ภัทรานูประวัติ. (2551). *ความต่อเนื่องและการเปลี่ยนแปลงของศาลเจ้าจีนในจังหวัดสมุทรสาคร*. (รายงานวิจัย). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย.
- วงศ์ไชยสุวรรณ. (2553). *ประวัติความเป็นมาของเมืองสุโขทัย-ลก*. สืบค้นจาก http://kolokcity.blogspot.com/2011/05/blog-post_7051.html
- ศิลป์ชัย เชาว์เจริญรัตน์. (2558). *ศาสนาศาสตร์กับศาสนาที่ไม่ใช่ของจักร*. สืบค้นจาก http://sinchaichao.blogspot.com/2015/06/blog-post_86.htm
- สมโภชน์ พงษ์กิตติยานนท์. (2554). *ศาลเจ้าแม่โถะโมะ*. [วิดีโอ]. สืบค้นจาก <https://www.youtube.com/watch?>
- โสภาน นาคสะโร. (2555). *แนวคิดและทฤษฎีการจัดการของ Henry Fayol*. สืบค้นจาก <http://adisony.blogspot.com/2012/10/henri-fayol.html>
- สำนักบริหารยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัดชายแดนใต้. (2555). *ยุทธศาสตร์การพัฒนาของกลุ่มจังหวัดภาคใต้ชายแดน พ.ศ. 2557–2560*. สืบค้นจาก <http://www.osmsouthborder.go.th/files/develop/>
- เสาวลักษณ์ โปษะนันท์. (บรรณาธิการ). (2553). *ร่างกฎบัตรประเทศไทยว่าด้วยการบริหารจัดการแหล่งมรดกวัฒนธรรม*. *มรดกโลก มรดกร่วม การนำเสนอคุณค่าและการจัดการ*. (น. 180–189). กรุงเทพฯ: อีโคโมสไทย.

- หัวหน้าฝ่ายประชาสัมพันธ์ศาลเจ้าแม่โถ๊ะโมะ. *สัมภาษณ์*, 26 เมษายน 2558.
- อมรภาพงศาพิชญ์. (2549). *สังคมและวัฒนธรรม* (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อนุชา ทิรคานนท์, สุภัทวดี อภินันท์, แอนนา จุมพลเสถียร, ปัทมา สุวรรณภักดี, วาภูมิ โอสธารมย์, สิโรจน์ ภินนทร์รัชต์ธร, และคณะ. (2555). เทศกาลงานประเพณีเพื่อตลาดการท่องเที่ยว. *วารสารธรรมศาสตร์*, 31(2), 95–108.
- อภินันท์ โปษยานนท์. (2558). *กระทรวงวัฒนธรรมนำศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมหนุนจังหวัดชายแดนภาคใต้สู่สันติสุข*. สืบค้นจาก <http://www.thaipr.net/government/595844>
- Fayol, H. (1984). *General and Industrial Management*. London, UK: Pitman.
- Koontz, H., & Weihrich, H. (2008). *Essentials of Management*. New Delhi, India: Tata MacGraw-Hill.
- Pagis, M. (2009). Embodied self reflectivity. *Social Psychology Quarterly*, 72(3), 265–280.
- Raj, R. (2006). *The impact of festivals on cultural tourism*. Retrieved from <http://www.artsmanagement.net/index.php?module>
- Drink vender owner, Su-ngai Kolok district, Narathiwat province. *Interview*, 11 May 2015.
- Eawsriwong, N. (2012). E-Luk Chang. *Mathichon Weekly*, 32(1638), 30–33. [in Thai]
- Head of relations officer of Chao Mae Tomo shrine. *Interview*, 26 April 2015.
- Hirunpit, C. (2015). *Development of Prince of Chumphon camp, Amphoe Sattahip Chon Buri province to a leading tourism destination*. Retrieved from digital_collect.lib.buu.ac.th/dcms/files/55930256 [in Thai]
- History of Chao Mae Tomo Shrine*. (2015). History plates in the shrine, Su-ngai Kolok district, Narathiwat province. [in Thai]
- Kanchanathiti, P. (2009). *Architectural heritage and community conservation*. Bangkok, Thailand: Chulalongkorn University Press. [in Thai]
- Kulasisombat, N. (2011). *Participatory city restoration using art and culture: A case study of Kutu Chin neighborhood*. Retrieved from http://www.cuup.org/B_Resource/B_data/article/255601 [in Thai]
- Office of Strategy Management. (2012). *Strategies for Southern border provinces development 2014-2017*. Retrieved from <http://www.osmsouthborder.go.th/files/> [in Thai]
- Organizing committee of Chao Mae Tomo festival. *Interview*, 10 May 2015.
- Naksaro, S. (2012). *Management theories and concept of Henry Fayol*. Retrieved from <http://adisony.blogspot.com/2012/10/henri-fayol.html> [in Thai]
- Phatthranuprawat, R. (2008). *Continuity and changes of Chinese shrines in Samut Sakhon province* (Research report). Bangkok, Thailand: Thai Chamber of Commerce University. [in Thai]
- Phongkitiyanon, S. (2011). *Chao Mae Tomo Shrine*. [VDO] Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?> [in Thai]
- Pilgrimage tourist, Kaula Lumper, Malaysia. *Interview*, 11 May 2015.
- Pilgrimage tourist, Sukirin district, Narathiwat province. *Interview*, 11 May 2015.
- Phongsapit, A. (2006). *Society and culture* (10th ed.). Bangkok, Thailand: Chulalongkorn University Press. [in Thai]
- Posayanon, A. (2015). *Ministry of culture using religion, art and culture to bring peace to the Southern border provinces*. Retrieved from <http://www.thaipr.net/government/595844> [in Thai]

Translated Thai References

- Chaisuwan, W. (2010). *History of Su-ngai Kolok*. Retrieved from http://kolokcity.blogspot.com/2011/05/blog-post_7051.html [in Thai]
- Chittangwattana, B. (2005). *Sustainable tourism development*. Bangkok, Thailand: Tourism Academic Center of Thailand. [in Thai]
- Chaocharoenrat, S. (2015). *Organized religion and non-organized religion*. Retrieved from http://sinchaichao.blogspot.com/2015/06/blog-post_86.htm. [in Thai]
- Chomphunut, C. (2006). *The heart of tourism business is management*. Retrieved from <http://www.gotoknow.org/posts/409977>. [in Thai]
- Dinfa, P. (2005). Chao-Poh Chao Mae Paknampho procession in the present that influences on the living of Chinese Thai in Paknampho district, Amphoe Muang, Nakhonsawan province. *Journal of Thai Hospitality & Tourism*, 9(2), 45–59. [in Thai]
- Division of Policy and Plan. (2012). *Research report on religious places in the shrine category in Bangkok Metropolis in 2011* (Research report). Bangkok, Thailand: Office of City Planning, Bangkok Metropolitan Administration. [in Thai]

- Saenglimsuwan, K., & Saenglimsuwan, S. (2012). Sustainable cultural heritage tourism. *The Executive Journal*, 32(4), 139–146. [in Thai]
- Saowalak, P. (Ed.). (2010). Thailand Charter on management of cultural heritage sources. *World heritage, mutual heritage, value presentation and management*. (pp. 180–189). Bangkok, Thailand: Ecomos Thai. [in Thai]
- Sirichana, N. (2015). *Narathiwat province: Press conference on the celebration of Chao Mae Tomo with 10 million baht circulation*. Retrieved from <http://thainews.prd.go.th/centerweb/News/NewsDetail?> [in Thai]
- Southern Border Regional Reporter. (2013). *Security beef-up for Narathiwat tonight—Kolok, the target*. Retrieved from <http://www.innnews.co.th/shownews/show?newscode> [in Thai]
- Tepsing, P. (2011). Decorations and patterns on the front of Sino-Portuguese buildings in Phuket old town. *Art & Culture Magazine*, 34(7), 156–169. [in Thai]
- Thirakhanon, A., Aphinan, S., Chumphonsatian, A., Suwanphakdee, P., Osatharom W., Phinanruchatorn, S., et al. (2012). Festivals and traditions for the tourism market. *Thammasat Journal*, 31(2), 95–108. [in Thai]
- Troop commanding officer, Su-ngai Kolok district, Narathiwat province. *Interview*, 12 May 2015.